

Chapter 38

Community of Practice in Uralic Studies (COPIUS), www.copius.eu

Introduction to Mari

Jeremy Bradley, jeremy.moss.bradley@univie.ac.at

Last updated 13 May 2022

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Grammar

1. -лаш(ке) ‘into (a language)’, -ла гыч ‘from (a language)’

швед ‘Swede’

> шведла ‘in Swedish’

> шведла гыч ‘from Swedish’

> шведлаш(ке) ‘into Swedish’

2. -маш уке

Мый шылым <u>кочмаш уке</u> .	I don't eat meat.
Мый тыгайым <u>ыштымаш</u> н'игунам <u>уке</u> .	I would never do something like this.
Ондак тудо тамакым шупшын, ынде тудо тамакым <u>шупшмаш уке</u> .	(S)he used to smoke, now (s)he doesn't smoke at all.

3. Composition

Fricatization

$V \text{ п} V > V \text{ в} V$, $V \text{ к} V > V \text{ г} V$, $V \text{ т} V > V \text{ д} V$ ($V = \text{voiced sound}$)

шӱргӱ ‘face’ + пылыш ‘ear’
> шӱргы**в**ылыш ‘face, looks’

уна ‘guest’ + кудо ‘house’
> уна**г**удо ‘hotel’

кава ‘sky’ + тӱр ‘edge’
> кава**д**ӱр ‘horizon’

тул ‘fire’ + тӱр ‘edge’
> тул**д**ӱр ‘place by a campfire’

кид ‘hand’ + паша ‘work’
> кид**п**аша ‘handicraft’ [!!!!]

3. Composition

Vowel loss

юмо ‘god’ + она ‘board’
> юмона ‘icon’

изи ‘small’ + тер ‘sleigh’
> издер ‘sled’

рүдө ‘center’ + ола ‘city’
> рүдола ‘capital (city)’

3. Composition

Hard sign ъ

/ńu/ <ню> ≠ /ńju/ <нью> ≠ /nju/ <нъю>

ончыл ‘front’ + ен ‘person’

> ончыл**ъ**ен ‘pioneer, trailblazer’

йыр ‘around’ + юж ‘air’

> йыр**ъ**юж ‘atmosphere’

пүнчер ‘pine forest’ + ял ‘village’

> Пүнчер**ъ**ял

3. Composition

Nominal compounds

(subordinating)

Noun + noun:

мут 'word' + вож 'root, stem'

> мутвож 'word stem'

вакш 'mill' + кӱ 'stone'

> вакшкӱ 'millstone'

Adjective + noun:

шем(е) 'black' + шыдан 'wheat'

> шемшыдан 'buckwheat'

изи 'small' + ен 'person'

> изиен 'child'

Adverb + noun:

почела 'one after the other' + мут 'word'

> почеламут 'poem'

3. Composition

Nominal compounds

(coordinating)

шӱргӧ ‘face’ + пылыш ‘ear’

> шӱргывылыш ‘face, looks’

ача ‘father’ + ава ‘mother’

> ача-ава ‘parents’

иза ‘elder brother’ + шольо ‘younger brother’

> иза-шольо ‘brothers’

кӱмыж ‘dish’ + совла ‘spoon’

> кӱмыж-совла ‘dishes’

шӧр ‘milk’ + торык ‘curds’

> шӧр-торык ‘dairy products’

шӱм ‘heart’ + мокш ‘liver’

> шӱм-мокш ‘innards’

3. Composition

Adjectival compounds

ошалге ‘whitish, pale’ + нарынче ‘yellow’

> ошалге-нарынче ‘pale yellow’

вичкыж ‘narrow’ + кужу ‘long’

> вичкыж-кужу ‘long and slender’

кӱчык ‘short’ + кужу ‘long’

> кӱчык-кужу ‘short and long’

3. Composition

Verbal compounds

Adverb or noun + verb

кид 'hand' + пышташ (-ем) 'to put, to place'

> кидпышташ (-ем) 'to sign'

ваш 'mutually; together' + ляш (-ам) 'to be; to become'

> вашляш (-ам) 'to meet'

Two juxtaposed verbs

модаш (-ам) 'to play' + воштылаш (-ам) 'to laugh'

> модаш-воштылаш (-ам)-(-ам) 'to enjoy oneself, to make merry'

ужалаш (-ем) 'to sell' + налаш (-ам) 'to take; to buy'

> ужалаш-налаш (-ем)-(-ам) 'to trade, to deal in'

3. Composition

Verbal compounds

Truncated form of gerund + verb

налаш (-ам) 'to take'

> налын + каяш (-ем) 'to go'

> нангаяш (-ем) 'to take away'

налаш (-ам) 'to take'

> налын + мияш (-ем) 'to come'

> намияш (-ем) 'to bring'

каяш (-ем) 'to go'

> каен + возаш (-ам) 'to lie down'

> камвозаш (-ам) 'to fall'

пураш (-ем) 'to go in'

> пурен + каяш (-ем) 'to go'

> пуренгаяш (-ем) 'to drown'

3. Composition

Adverbial compounds

? + noun + -а (-я)

кем 'boot' + йол 'foot; leg' + /-а/

> кемйола 'wearing boots'

яра 'empty' + кид 'hand; arm' + /-а/

> ярагида 'with empty hands'

йүшө 'drunken' + вуй 'head' + /-а/

> йүшывуя 'drunkenly'

ныл 'four' + йол 'foot; leg' + /-а/

> ныйола 'on all fours'

3. Composition

Adverbial compounds

Noun + postposition

тӱр ‘edge, border’ + гоч ‘over, through’

> тӱргоч ‘too, overly’

ӱстел ‘table’ + ӱмбалне ‘on top of’

> ӱстембалне ‘on the table’

Adverb + adverb

мӱнгеш ‘back’ + оньыш ‘further’

> мӱнгеш-оньыш ‘back and forth’

3. Composition

Adverbial compounds

Two non-finite verbal forms

вучаш (-ем) 'to wait'

> вучен-вучыдымын 'quite unexpectedly'

> вучен-вучыде 'quite unexpectedly'

шижаш (-ам) 'to feel, to sense'

> шижын-шиждымын 'quite imperceptibly'

> шижын-шижде 'quite imperceptibly'

чыташ (-ем) 'to endure, to bear'

> чытен-чытыдымын 'quite impatiently'

> чытен-чытыде 'quite impatiently'

4. The ... of us (-ынь)

		Nominative	Genitive	Dative	Accusative
2	1PI	КОГЫНЬНА	КОГЫНЬНАН	КОГЫЛЯННА	КОГЫНЬНАМ
	2PI	КОГЫНЬДА	КОГЫНЬДАН	КОГЫЛЯНДА	КОГЫНЬДАМ
	3PI	КОГЫНЬЫШТ	КОГЫНЬЫШТЫН	КОГЫЛЯНЫШТ	КОГЫНЬЫШТЫМ
3	1PI	КУМЫНЬНА	КУМЫНЬНАН	КУМЫЛЯННА	КУМЫНЬНАМ
	2PI	КУМЫНЬДА	КУМЫНЬДАН	КУМЫЛЯНДА	КУМЫНЬДАМ
	3PI	КУМЫНЬЫШТ	КУМЫНЬЫШТЫН	КУМЫЛЯНЫШТ	КУМЫНЬЫШТЫМ
4	1PI	НЫЛЫНЬНА	НЫЛЫНЬНАН	НЫЛЫНЬНАЛАН	НЫЛЫНЬНАМ
	2PI	НЫЛЫНЬДА	НЫЛЫНЬДАН	НЫЛЫНЬДАЛАН	НЫЛЫНЬДАМ
	3PI	НЫЛЫНЬЫШТ	НЫЛЫНЬЫШТЫН	НЫЛЫНЬЫШТЛАН	НЫЛЫНЬЫШТЫМ
5	1PI	ВИЗЫНЬНА	ВИЗЫНЬНАН	ВИЗЫНЬНАЛАН	ВИЗЫНЬНАМ
	2PI	ВИЗЫНЬДА	ВИЗЫНЬДАН	ВИЗЫНЬДАЛАН	ВИЗЫНЬДАМ
	3PI	ВИЗЫНЬЫШТ	ВИЗЫНЬЫШТЫН	ВИЗЫНЬЫШТЛАН	ВИЗЫНЬЫШТЫМ

4. The ... of us (-ынь)

Когыньна <u>деч</u> тылат компьютерым пөлеклена.	The two of us will give you a computer.
Когыньдам таче кастене шке декем унала ўжам.	I'll invite the two of you to my place in the evening tonight.
Кумылянна ик роза гыч пуэныт.	The three of us were each given a rose.
Нунын <u>нылыньыштын</u> шке фирмышт уло.	The four of them have their own company.

Words and word usage

1. РОШТО

WIKIPEDIA
The Free Encyclopedia

- Main page
- Contents
- Current events
- Random article
- About Wikipedia
- Contact us
- Donate
- Contribute
- Help
- Learn to edit
- Community portal
- Recent changes
- Upload file
- Tools

Not logged in [Talk](#) [Contributions](#) [Create account](#) [Log in](#)

Article [Talk](#)

[Read](#) [Edit](#) [View history](#)

Search Wikipedia

Taras Shevchenko

From Wikipedia, the free encyclopedia

For other uses, see [Taras Shevchenko \(disambiguation\)](#).

In this name that follows [Eastern Slavic naming conventions](#), the [patronymic](#) is Hryhorovych and the [family name](#) is Shevchenko.

Taras Hryhorovych Shevchenko ([Ukrainian](#): Тарас Григорович Шевченко [tɑˈrɑz ɦrɪˈɦɔrɔwɪtʃ ʃɛʊˈtʃɛnkɔ] 9 March [O.S. 25 February] 1814 – 10 March [O.S. 26 February] 1861), also known as **Kobzar Taras**, or simply **Kobzar** (a [kobzar](#) is a bard in [Ukrainian culture](#)), was a [Ukrainian](#) poet, writer, artist, public and political figure, [folklorist](#) and [ethnographer](#).^{[5][6][7]} His literary heritage is regarded to be the foundation of modern [Ukrainian literature](#) and, to a large extent, the modern [Ukrainian language](#) though it is different from the language of his poems. Shevchenko is also known for his many masterpieces as a painter and an illustrator.^[6]

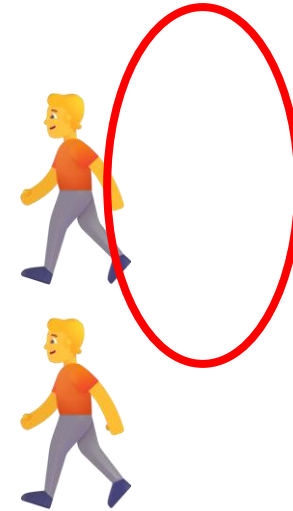
He was a fellow of the [Imperial Academy of Arts](#). Though he had never been the member of the [Brotherhood of Saints Cyril and Methodius](#), in 1847 Shevchenko was politically convicted for explicitly promoting the independence of Ukraine, writing

Taras Shevchenko

2. дене ‘with’

a) Co-participant

Тудо Ануш <u>шүжарже</u> дене мӧнгыштӧ кодеш.	(S)he is staying home with his/her little sister Anush.
Ивук ден Пӧтыр <u>кӧ дене</u> кутырат?	With whom are Ivuk and Pӧtyr talking?
Туныктышо <u>Ануш</u> дене идалык жап нерген кутыра.	The teacher is discussing the seasons with Anush.

2. дене 'with'

b) Instrument

Ме Москошко <u>самолёт дене</u> огыл, поезд дене каена.	We're going to Moscow not by plane, but by train.
Сапаевмыт <u>ече дене</u> кошташ йöратат.	The Sapayevs love to ski (lit. walk with skis).
<u>Ручка дене</u> возем.	I'm writing with a pen.

2. дене 'with'

c) 'by, along, down'

Трактор чодыра дене куралеш.

The tractor is plowing by the woods.

Урем дене каен.

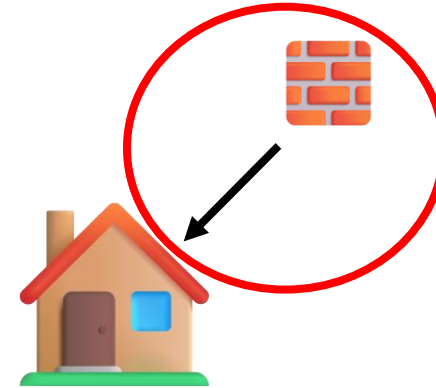
(S)he walked down the street.

Таве дене Орина ден Зоя улыт.

Orina and Zoya are at the well.

2. дене 'with'

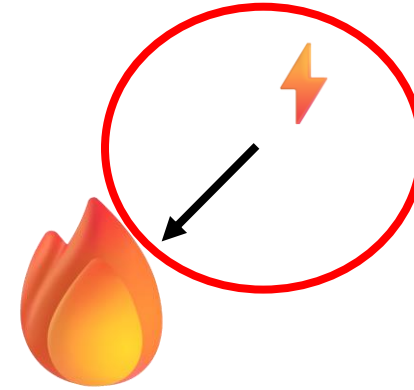
d) material

<u>кү дене</u> ыштыме пöрт	stone house
<u>тыгыде пырня дене</u> чонымо пöрт	house made from small beams
<u>муш дене</u> пунымо кандыра	rope weaved from hemp

2. дене 'with'

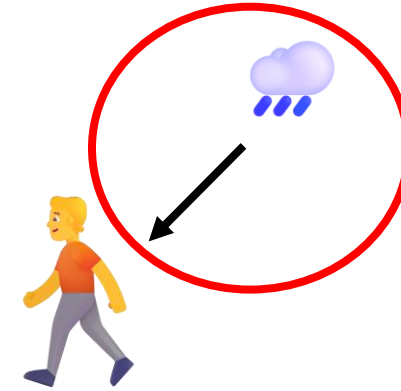
e) cause, reason

Аваже <u>ойго дене</u> черланен.	His/her mother fell ill from grief.
<u>Шыде дене</u> ойленам.	I spoke in anger.
<u>Лүдмө дене</u> мogyржо шергылтеш.	His/her body trembles from fear.

2. дене ‘with’

f) (inanimate) agent

Мланде <u>йүр дене</u> мушкылтеш.	The land is washed by the rain.
Яктер <u>леве мардеж дене</u> лүшкалтеш	The pine forest is swaying in the warm breeze.
Аважын сангаже <u>куптыр дене</u> шүдышлалтын.	His/her mother's forehead was covered with wrinkles.

2. дене 'with'

g) Subject matter

<u>зоологий дене</u> учебник	zoology textbook
<u>антропологий дене</u> специалист	anthropology specialist
<u>марий йылме дене</u> урок	Mari language class

2. дене ‘with’

h) quantity

Нуно <u>шүдө дене</u> шорыкым түредыныт.	They sheared sheep by the hundreds.
<u>Ведро дене</u> йүр кышкалеш.	It's raining cats and dogs (lit. by the bucket).
Шүвыр почеш <u>мужыр дене</u> куштат.	People dance to the bagpipes in pairs.

2. дене 'with'

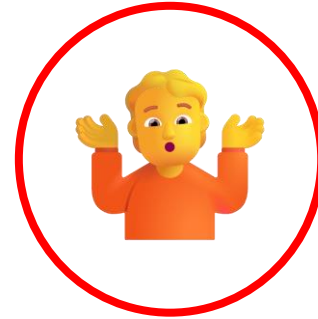
i) temporal

Икте <u>коло</u> ий <u>дене</u> ик олмышто пашам ышта, весе кок тылзымат ок шукто, куржеш.	Some people work in one place for twenty years, others don't even make it a month before they run off.
Пашам ыштыше-влак пашадарым <u>ятыр тылзе дене</u> налын огытыл.	Workers have not received their salaries for months.
<u>Кече лекме дене</u> чыла чонан помыжалтеш.	Everything alive awakens at sunrise.

2. дене 'with'

j) government

Шочмо кечет <u>дене</u> саламлем.	I wish you a happy birthday.
Нуно <u>футбол дене</u> модыт.	They are playing football.
Мый <u>тидын дене</u> келшем.	I agree with this.

2. дене 'with'

'You and I'

Кунам <u>ме тый денет</u> вашлийына?	When will we (you and I) meet?
<u>Те акат дене</u> кушто иледа?	Where do you and your sister live?

3. Auxiliary constructions

a) кудалташ (-ем) 'to throw, to cast'

Йолташем мыскарамлан <u>сырен</u> <u>кудалтыш</u> .	My friend got angry over my joke.
Маскам <u>ужын</u> , кеч-кө <u>лүдын</u> <u>кудалта</u> .	Anyone will get scared when faced with a bear.
Алло! Таче пашашке <u>толын</u> ом керт: <u>черланен</u> <u>кудалтышым</u> .	Hello! I can't come to work today, I've fallen ill.

3. Auxiliary constructions

b) кышкаш (-ем) 'to throw, to cast'

Эргым, мом адак <u>ыштен</u> кышкенат? Адак <u>мыйым</u> школ директор <u>деке</u> үжыктат.	Son, what did you do now? I'm being called to the principal again.
Ковам пеш поро – н'игөм <u>вурсен</u> кышкен ок керт.	My grandmother is very kind; she can't scold anybody.
Иванов ончыч <u>ойлен</u> кышка, вара шона.	Ivanov speaks first and thinks later.

3. Auxiliary constructions

c) шyаш (-эм) 'to throw, to cast'

Сакар – сай сонарзе: эртышын лу урым <u>лүен шуэн</u> .	Sakar is a good hunter: he shot ten squirrels the last time.
Öрымö дене книгамаат кидем гыч <u>волтен шуышым</u> .	I even dropped my book in my surprise.
Пальтоэтым <u>кудаш шуо</u> да вашкерак үстелтöрыш шич!	Take off your coat and sit down at the table!

Text

Марий пайрем календарь

Кажне калыкын илышыжым тўрлө пайрем-влак сөрастарат. Марий калыкынат шке сынан пайремже уло. Нунын кокла гыч шукушт паша да еш илыш дене кылдалт шогат.

Шорыкйол пайрем Рошто деч ик арня ончычсо кугарнян пура (январь тўнгалтыште). Кугарня эрдене ўдырамаш-влак пайремлан чесым ямдылат. Кастене ўдыр ден каче-влак Шорыкйол модаш иктаж пörтышкө погынат. Тиде жапыште иктаж-вере Васликува ден Васликугыза (ал'е Шорыкйол маска, мөчыр) шолып вургемым вашталтен чият. Васликугыза вуешыже тўрка упшым упшалеш, капешыже ужгам савырен чия. Гармоньчо дене Васликугыза ден Васликувам шылтыше-влак пöрт гыч пörтыш коштыт. Нуным сурт оза-влак сийлат. Шорыкйол уна-влак гармонь почеш куштат. Лектын кайымышт деч ончыч озан икшывыжым йолжо гыч шупшкеден ойлат: «Йыгырым, йыгырым, шорыкашым, тагашым». Тыге нуно озалан шуко пачам темлат. Шорыкйол арняште ўдыр-влак мужедаш йöратат.

Ўярня Шорыкйол деч 6–7 арня гыч, телын шошо век тайныме жапыште, лиеш. Тиде пайремат пеш тошто. Чимарий-влак ўярням изиш варарак пайремлат. Ўярня пайрем – пытартыш ўян, чесан пайрем. Тылеч вара кочкыш-йўыш шагалемеш. Тиде пайремлан пеш тамле сийым ямдылат: тўрлө когыльым, ўячам, перемечым, команмелнам да молымат. Арня мучко – ўстел тич кочкыш. Ўдыр ден каче-влак тиде пайрем жапыште шуко модыт: Ўярня курыкыш издер дене мунчалташ каят.

Кугече (кугу кече). Марий-влакын Кугечышт руш-влакын *Пасха* пайремышт деч ончыч шочын. Христиан вера шарлыме годым Кугече руш пайрем дене варнен. Чимарий-влакын Кугечышт южо вере эше аралалт кодын. Ты эрдене марий-влак мончаш пурат, яндар тувыр-йолашым чият. Кечывал марте огыт коч. Кечывал тураште кочкиш-йӱышым погат, юмылтат, тошто марийым «кычкырат» (уштат), вара кочкыт, йӱыт. Кочмек-йӱмек, шӱвыр почеш мужыр дене куштат, мурым огыт муру. Самырык-влак тиде пайремым шке семынышт палемдат. Кажне ял воктене Кугече курыкышто куэ вара лӱнгалтышым ыштен, мужыр дене лӱнгалтат, тӱшкан куштат.

Агавайрем ӱдаш тӱналме деч ончыч ал'е ӱден пытарыме почеш эртаралтеш. Агавайремлан кочкиш-йӱышым ондакак ямдылат. Вара калык пасу воктенысе изолыкыш погына, кочкишым рат дене шындылыт, икте-весеыштым шунат, Агавайрем юмым кумалыт. Агавайрем годым тӱрлӱ модыш эртаралтеш: кандырам шупшыт, имньым кушкыж танасен кудалыт, куржталыт, тӱрштылыт.

Семык. Шошо ага пытымек, вашке Семык шуэш. Пайремын тӱн шонышыжо – тошто марий-влакым уштен кумалмаш, нунын деч шурно перкем кушташ да аралаш йодмаш. Семык деч ик кече ончыч йоча ден ӱдыр-каче-влак пӱртыштым, кудывечыштым куэ укш дене сълнештарат, икте-весеышт дек коштыт. Тиде жапыштак кызыт Пеледыш пайремым эртарат.

Сүрем – чимарийын эн кугу пайремже. Тудым шудо солымо деч ончыч пайремлат. Христиан верам шындарыме годым марий-влак тиде пайремым Петро кечын эртараш тўналыныт. Кызыт пайремым марий-влак южо вере кажне ийын, южо вере 3–5 ий гыч палемдат. Пөръен-влак, пырля погынен, кузе кумалме нерген пунчалым луктыт. Чыла кумалтыш пашам карт-влак виктарат. Сүрем кумалтыш отышто эртаралтеш. Тушко ойырен лукмо вольыкым (талгыдым, тунам, шорыкым) кондат, юмылан келшышым палемдат да, тудым шўшкылын, кугу подеш шолтат. Шыл шўр кўмек, чоклымо мутым пелештат, шылым, шўрым кочкыт, юмылан кумалыт. Кумалтыш деч вара мўнгышкышт каят. Кокымшо кечын рвезе-влак иям, осалым сурт гыч поктен луктыт. Сүрем годым рвезе-влак кужу пучым ыштат (кок метр кутышан) да пуалтат. Ёдырамаш-влак тамле кочкышым ямдылат.

Калыкмут

У илышлан – у койыш.

Exercises

15.

www.youtube.com/watch?v=7-BdDFB6aYo

Январь пайремлан моткоч поян. Марий калык тиде тылзым шорыкйол манеш. Лач тиде пайрем эн тўнлан шотлалтеш. Кузе уке гын, вет Шорыкйол марий калыкын ончыкылык илышыжым палемден. Каласыман, Шорыкйол кажне ийын иксемын огеш тол. Тудо у тылзе шочмеке, кугарнян тўналеш. Мутлан, тений тиде пайрем 1-ше гыч 7-ше январь марте шуйнен.

Палемдыман, тиде пайрем кечын н'имогай пашам ыштыман огыл. Мурен куштыман, модман да уна-влакым гына сийлыман – тыге арня мучко шуйнышаш. Ужгам тупела чиен, шўргым петырен, пайремын тўн енге-влак сурт гыч суртыш коштыныт. Нуным тўрлө районлаште тўрлө семын лўмдат: Кара, Мөчыр, Васликува ден кугыза да тулеч молат.

Уна-влак суртоза-влакын идалык мучко ыштыме пашаштым акленыт. Пашачым мокталтеныт, а йолагайым лумышто пёрдалтареныт. Пайрем годым тўрлө йўлам шуктат. Ожно, мутлан, кажне еш лум каваным ыштен. Ёмбакыже шурным кералын шынден. Тыгай йўла поян кинде лектышым пуа манын ўшаненыт. Тыгак озавате вўташке лектын, шорыкын йолжым кучен, йыгыр пачам йодын, а самырык ўдыр-влак йўдым шорыкым руалтен, ончыкылык пелашышт нерген пален налаш тыршеныт.